

שדה-הקרב המנותק, ההופך למרכז המאבק של השנה

ההר הצופים

מדוע הוא חשוב? מדוע אנשים הירדנים לנסו אותו?

אפשר לראותו מכל בניין גבוה בירושלים העברית: רכס מתמשך, מצפון מערב של העיר העתיקה, אשר מה ושם מתנשא מעליו מיבנה אפרפר או כתמצעים ירוק. בערך במחציתו מתקצר הרכס, באוכף שטוח. כאן עובר הגבול בין החלק הישראלי והחלק הירדני של השטח המפורז.

משמאל לאוכף, בצד המערבי, אפשר לראות את בעין הבתלים-מוזיית את כביש האספלט המחבר את העיר העתיקה לרמאללה. זהו כביש השוקק חיים במשך כל שעות היום, עורקת-חבורה חיוני בין ארץ-ישראל לבין עבר-הירדן.

מיד לימינו של כביש רמאללה נראה כביש שני, המספס אל בית-הקברות הגדול, בו קבורים חללי הצבא הבריטי מימי מלחמת העולם הראשונה. כביש זה שומם כמעט תמיד. כי בכביש זה עוברות רק השירות הדו-שבועיות, המביאות שוטרים ואספקה להר העברי, דרך שכונת שיך גיראח הערבית. הכביש עובר על פני שער האבן הגדול של בית-הקברות, פונה ימינה, אל קבוצת הבניינים השניה השוכנת את הרכס: בית

החולים הדסה. משם נעלם הכביש בתוך הרכס הארוך. עוד לפני האוכף אפשר לראות את בנייני האוניברסיטה העברית, אשר חלקם פונה אל העיר וחלקם אל השימון המדברי וים המלח.

מימין לאוכף נראית חורשה יפה, אשר מתוכה מזדקרים בנין ומיגדל. זוהי אכסניית אוגוסטה ויקטוריה, שנבנתה על-ידי הגרמני צומד הכפר עיסאחיה. מבחינה טופוגרפית, תושבי העיר העתיקה.

במידורן האחורי של ההר, בשטח הכלול רשמית בתוך הריבוע הישראלי שעל המפה, עומד הכפר עיסאחיה. מבחינה טופוגרפית, תושביו הינם אורחים ישראלים. מכל שאר הבחינות, הם ירדנים.

★ ★ ★ מארבים ופירוץ

דצמבר 1947: המלחמה העברית ערבית החלה. עם פירסום החלטת החלוקה של האו"ם התפצלה מיד ירושלים לרובעים עבריים וערביים, שבהם דיכרו ברמה הישנאה, הרצח וההרס. המעבר משטח-לאום

אחד למשנהו היה כרוך בכנות גפשות. על הר הצופים, מרכז החיים הרוחניים של הישוב העברי, ומקום מושבו של בית החולים המשוכלל והחדש ביותר במרחב כולו, התכוננו הסטודנטים ועובדי המרכז הרפואי למאבק גורלי. מצבם היה דומה במידה רבה לזה של תושבי הרובע היהודי בעיר העתיקה: אי-אפשר היה לגשת אליו, הם, מבלי לעבור שטח ערבי רצוף. בין ההר לבין העיר החדשה השתרעה שכונת שיך גיראח. לוחמים ערביים תפסו עמדות משני צדי הכביש העולה להר, תקפו כל מכונית עברית שעברה בו. בי-מארב אחו, בתחילת 1948, נסבתו כ-80 מנוסעים של שירה, אשר ביקשה להגיע אל ההר. בין הנוסעים היו כמה מגדולי אנשי המדע של הארץ. כל הנסיונות לכבוש את שיך גיראח נכשלו.

את ההר הבטיחו יחידות של ההגנה אולם הסכנה העיקרית באותם הימים לא היתה של אבדן ההר, כי אז טרם החלו מלחמת-כיבוש טריטוריאלית. הדם נשפך ב-עיקר כדרך אל ההר וממנו. רק כאשר נכנסו הלגיון הערבי לפעולה סדירה, התעוררו חששות בלב מנהיגי הישוב לגורל ההר. שוב לא היה זה חשש לעצם החוקתו בידי ישראל, כי אם מפני ההרס אשר תותחי הלגיון היו עלולים לגרום למוסדותיו - גולת-הכותרת התרבותית-אנושית של הישוב העברי.

מול השטח העברי על הר הצופים, הת-בצר בינתיים הלגיון באכסניית אוגוסטה ויקטוריה המאסיבית, כיוון מדי פעם אש לעבר הבניינים שמנגד. על כן, שעה ש-הקברות התחוללו עדיין בכל שאר חלקי העיר והארץ, החל משא-ומתן מאחורי הקלעים, להפסקת האש על הר הצופים. ב-7.7.1948, עם הפוגה הראשונה, נחתם ההסכם הרשמי הראשון בין מדינת ישראל ועבר-הירדן. הוא קבע את פירוז הר הי-צופים.

★ ★ ★

ההסכם הראשון

רסכם זה קבע את סדרי היסוד, אשר לפיהם חייבים להתנהל גם כיום החיים על ההר. כיסוד ראשון נקבע העקרון, ששני הצדדים יפנו את כוחותיהם הצבאיים מן השטח המפורז. שטח זה, המשתרע על שני קילומטרים מרובעים בקירוב, חולק לשניים: כשני-שלישים לישראל, השאר לעבר הירדן.

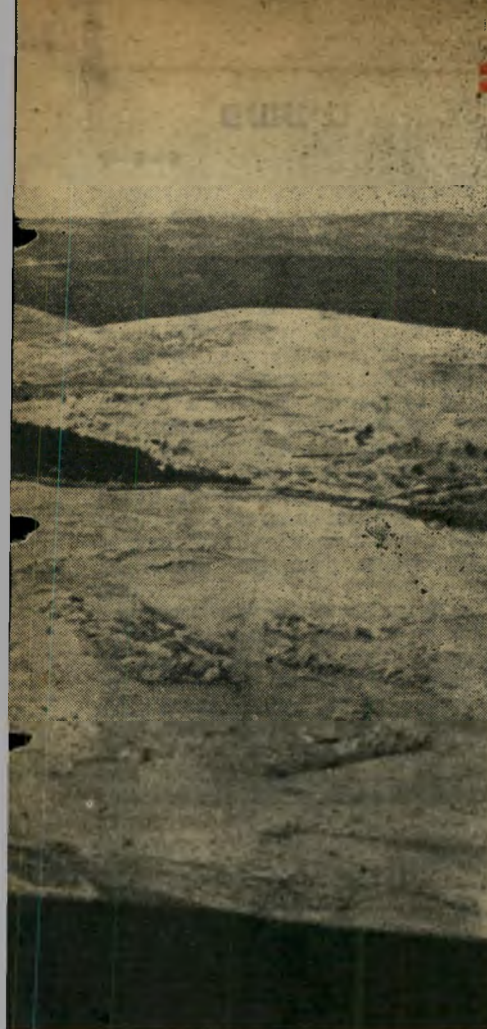
הוסכם, כי לישראל הזכות להחזיק באורח תקין את מוסדות הר הצופים. לשם כך הורשה לה להחזיק 33 עובדים אזרחיים, ו-85 שוטרים לתפקידי שמירה. בעת חתימת ההסכם ישבו על ההר כוחות גדולים הרבה יותר, אולם מאז אין שם יותר מ-118 האיש המותרים. הירדנים, מצידם, הוציאו את צבאם מאוגוסטה ויקטוריה. הורשו ל-החזיק שם רק 45 שוטרים. אשר לכפר עיסאחיה, נקבע בהסכם כי לא יתחספו ל-תושביו שום תושבים חדשים מן החוץ - תנאי אשר לא קויים. במקום כ-150 תושבים אשר ישבו בו לפני ההסכם, מצויים בו עתה כ-1200.

כעבור ארבעה חודשים צורף חלק חדש (נספח א') להסכם. נספח זה, בשינויים קלים שנעשו בו במשך כשנתיים, קבע את הנוהל האדמיניסטרטיבי של קיום השטח המפורז: השירות הישראלי יעלו אחת לשבועיים מדי שבועיים יוחלף 50% של הכוח היושב על ההר; מה תהיה צורת הביקורת של רשימת האנשים והאספקה העולים להר; מספר המכוניות בכל ישידה.

★ ★ ★

סעיף 8 המפורסם

אף לרגע אחד לא חשב איש, כי הסכם זה יצטרף לעמוד בתוקף במשך עשר שנים ומעלה. לכל הנוגעים בדבר היה ברור כי זהו הסכם זמני, עד אשר יושג הסדר כללי בין ישראל ועבר-הירדן. ואמנם,

כאן התחולל הקרב האו

של החורשה נראה הגן הבוטאני של האוניברסיטה. בהמו

כמה חודשים אחרי חתימת הסכם זה, החלו השיחות בין ישראל והממלכה ההאשמית לחתימת הסכם שביתת-הנשק.

גילה מאוחר יותר מנהל משרד החוץ הישראלי הלטר איתן: "מדי לילה היינו עוברים את שטח ההפקר שבין שתי ה-מדינות. בצד השני היתה ממתניה לנו מכונית, שהסיעה אותנו ישר לארמון ה-חורף של המלך עבדאללה בשונה. המשא ומתן ברודוס היה רק אחיזת-עיניים. השיחות המכריעות התנהלו ישר עם המלך ויועציו הקרובים ביותר."

באותה אחריה של תקפה לפתרון כולל קרוב, נחתם הסכם שביתת-הנשק בין ישראל וירדן. החותמים היו כה בטוחים שהם נמ-צאים על דרך המלך לשלום, שלא טרחו ללבן עד הסוף כמה מן הבעיות הבעורות. הם רק הסתפקו בניסוח הסעיף המפורסם ביותר של ההסכם - סעיף 8 - אשר קבע כי יש להקים ועדה מיוחדת של שני הצדדים (בלי תיווך של צד שלישי), והיא תעבד "תוכניות מוסכמות והסדרים-ביצוע, במטרה להרחיב את תחום ההסכם הזה ולהכניס שיפורים בביצועו."

הבעיות אשר לא היה זמן לעבד פיתרון סופי עבורן בשיחות עם המלך, ואשר ה-ועדה נדרשה לטפל בהן, כללו, בין השאר: "חידוש הפעלה התקינה של המוסדות ה-תרבותיים וההומניטריים בהר הצופים, ו-גישה חופשית אליהם"; "גישה חופשית ל-מקומות הקדושים ושימוש בבית-הקברות על הר הזיתים."

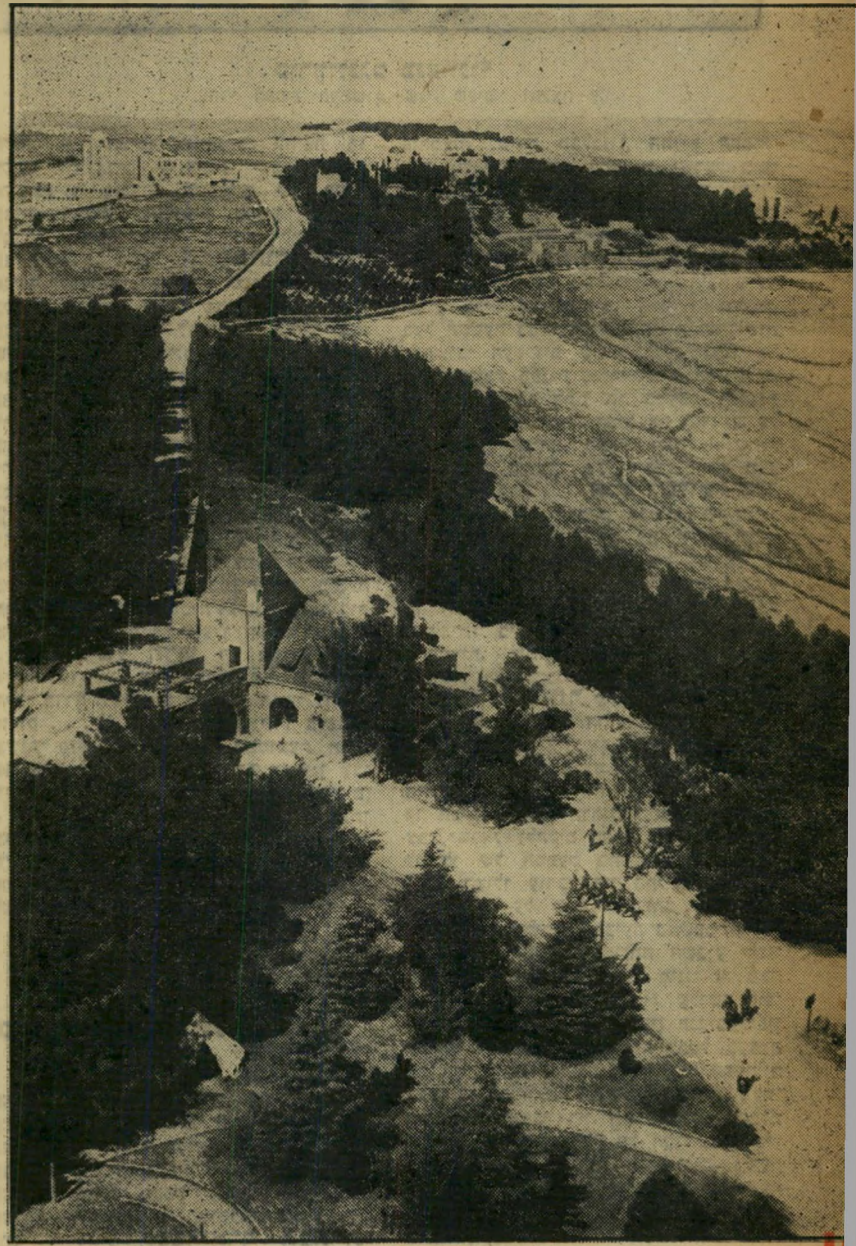
היו עוד בעיות, אשר שני הצדדים הח-ליטו לפתורן, לקראת חיי שלום תקינים: פתיחת כביש לטרון בפני תנועה ישראלית לירושלים; פתיחת כביש בית-לחם לתנועה ירדנית; הספקת חשמל על-ידי ישראל לעיר העתיקה; מסירת קטע ממסילת-הרכבת, על מנת לאפשר נסיעת רכבת ישראלית ליר-שלים.

לולא האמינו שני הצדדים, כי הסכם שביתת-הנשק הוא רק הסכם מעבר, היו בחדאי מיישבים את ההדורים בו במקום, ולא מטילים אותם על ועדה שתוקם מאוחר יותר.

★ ★ ★

הועדה המיוחדת גוועת

השיחות עם עבדאללה נמשכו גם אחרי חתימת הסכם שביתת-הנשק. הן התקדמו במהירות, עד כדי חתימת טיוטא של הסכם שלום. אך סוד השיחות נתגלה, ומול גל הלאומנות הערבית הגואה לא העזו

מתוך שם הלגיון

תמונה זו, שצולמה מתוך בית-החולים אוגוסטה ויקטוריה, מראה את הקירבה של החלק הישראלי והירדני של השטח המפורז. מלפנים נראים הגן והמיבנים החיצוניים של בית-החולים. במרכז הגן, בו מסתובבים כמה אזרחים, נראית כיתת חיילים עם רובים. בין שני חלקי החורשה, מעל לאוכף שבמרכז התמונה, תמטשן הכביש לחלק הישראלי של השטח המפורז.